

káztatásával megy be éjszaka a megszállt városba, egymaga elfog egy német tisztet, s mindezt csak azért, hogy hozzájusson egy német pisztolyhoz, amelyet annyira kívánt.

Élet és halál mezsgyéjén játszódó pillanatokról, emberfeletti erőfeszítésekről, bizalomról és barátságról a háború legveszélyesebb helyzeteiben olvasunk *A pokol krónikája* és az *Emlékek a háborús folyóról* című elbeszélésekben.

A kötet valamennyi elbeszélése gördülékeny, érdekesítő stílusú, és mind tartalmával, mind élethű leírásaival értékes hozzájárulást jelent a népfelszabadító harc művészi dokumentációjához.

KENYERES KOVÁCS MÁRTA

ÉRTÉKES ÖSSZEFOGLALÁS

TOLNAI OTTÓ: *Versek (Rekapituláció)*.

Symposion Könyvek 45.

Forum, Újvidék, 1975.

A kötet alcíme rövid összefoglalást ígér, az eddig elmondottaknak tömör megismétlését jelzi. Egyfajta számadást óhajt adni, kimutatást, beszámolót a tízéves alkotás eredményeiről és kudarcáról. Számadás esetén számokkal operálunk, ezért tűnik a formai megoldás találékonynak és logikusnak; a verscímekeket ugyanis számok helyettesítik. A nyilvántartást megkönnyítik, a megkülönböztetés egyértelmű, a megjelölés tehát célszerű.

Ötvenegy versbe foglalja össze Tolnai mondanivalóját, eszmei tartalmából csak a lényeges kerül elének.

A kötetből megtudjuk, ami szerzőnket legjobban érdekli, ami állandóan foglalkoztatja, ami a legfőbb problémája, ez pedig a versírás, a megformálás, gondolatainak a közlése. Több versében ír ezekről a kérdésekről, és ha mi is a számszerűséghez tartanánk magunkat, megállapíthatnánk, hogy a kötet 47 százaléka az ilyen tematikájú versekből áll. Olyan kérdés ez, amely már régóta foglalkoztatja a költőt, mert már előző kötetekben is találkoztunk hasonló témájú versekkel. Például az *Agyonvert csipke Vad évek után, vad évek előtt* c. darabjában a verset nagyvadnak nevezi, amelynek vonzásában bújdosóvá lesz. A jelző tulajdonost, zsarnokot jelez, amely a költőt formátlanságba és szabálytalanságba, tehát ürességbe vonzza, és az űrt neki kell kitöltenie.

Utóbb megjelent kötetében, a *Legyek karfiolban* (1973) még inkább dominálnak az írás nehézségei. Tolnainak legnagyobb problémáját a kifejezés eszközei, a szavak képezik, amelyek azáltal, hogy tompítani kell őket, értelmetlenek lesznek, „lereszelt fejű szavak”, ahogyan ő mondja. Velük képzelenség díszíteni, ezért következik be a verstelenség. A néhai versek mai csonkjai vannak csak meg, „néhány szép meghatározás, néhány nagy kép” — írja a *Legyek karfiolban*.

Elolvastva az alcímet, nem vártunk semmi újat, hisz összegezés esetén a régieket kell számba venni. Azonban a régiek újszerű közlésében véltük felfedezni az újat, ez volt a meglepetés, ami érdekessé tette a kötetet. Arról

van szó, hogy Tolnai a már megírt témákhoz másként közelít, másként írja meg őket. Asszociációs képei mellett logikus gondolatvezetést is találunk, amelyet nyelvi gazdagság és igényesség jellemez. Meglepő ez azért, mert sajátos stílusa a túlzott tömörség volt, a lényegét kevés szóval fejezte ki, „minden feleslegeset lefejtett”. A klasszikus verseknek teljes megtagadásával írt, hatott.

Ebben a kötetben a versek három egymástól elkülönülő részre oszthatók.

1. asszociációs versekre; 2. átmeneti versekre; 3. új stílusú, epikus versekre.

Az első típusú versek számunkra már előző köteteiből ismertek. Most csak az itt közölt legtipikusabbjait említenénk: pl. a 7., 23., 35., 39., — a tudatában megjelölő képzetek hasonlóságai ezek. Egy kukoricásról, egérfogóról, sárgarépáról a legbizarrabb és legkevésbé hasonló dolgok jutnak eszébe; pl. a 35. versben a drótkupolás egérfogó és a római Szent Péter-bazilika válik hasonlónak képzetében.

A második típusba tartozó versek a kötet leggyengébb versei, sorai. Az átmenet nehézségeit viselik magukon. A változás, az átállás, az új módszer szokása bizonytalanságot eredményez. Magán viseli a keresés hangját, a próbálkozást és a törekvést. Igyekszik a cél felé, magyarázni kezd, körülírja az asszociációit, de ebben a szakaszban még csak az igyekvés van meg, ezért tetszik nekünk értelmetlennek, hatástalannak a vers. Számunkra a 15. és a 19. darab semmit sem mond. Alkotó és olvasó kontaktusának elsődleges feltétele a tartalom ereje, a mondanivaló hatása. Itt azonban csak szavakat látunk, korrekt szavakat, mondatokat, de értelmetlenek, hatástalanok. Olyan a 15. vers három sora, mint a szótár egymás alá írt szavai, ahol megessik, hogy a két egymást követő szó között van valami értelmi összefüggés, de amilyen véletlen az, olyannak látszik a jelen esetben is. Maga a vers mint összetartozó egység összefüggéstelen. A 16. verssel sem tudunk mit kezdeni. A közlés túlzott szűkítésének és a szó tömörítésének a mintapéldájával találkozunk. A költemény (?) így szól: puskaszar.

Tolnai terminus technikusa, a sokatmondás és semmitmondás jelölője. A kódolás megtörtént, jött az üzenet, csak a dekódolás volt eredménytelen; mert a tartalom dekódolhatatlan. Elgondolkodtat maga a tény, hogy egy rangos kötetbe, melynek Verseik a címe, mit keres ez a sor. Mennyibe illik bele? Miért fontos? Mi benne a költői? Miben van a szépsége? A sor azonban, úgy látszik, célba ért, hatott, ha már ennyi kérdés merül fel vele kapcsolatban!

A harmadik típusú versek számunkra a legizgalmasabbak. A célba érés versei, a letisztult gondolatok precíz megfogalmazásaival találkozunk. A költő őszintén vall. A vallomásokból közelebről ismerjük meg, betekintést nyerünk alkotóműhelyébe, úgy tűnik, hogy magyarázatot kapunk, előadást hallgatunk a műalkotásáról. Megtudjuk, hogy minden tárgy történetet tartogat, és minden történet az élet része (a 25. versben); ebből a logikai sorból is kiténik a törvényszerűség, és értesülünk pl. a 28. versben arról, hogy Tolnai éppen a törvényszerűségeket keresi. Megtudjuk, hogy szüksége van mindig „valamiféle kiindulópontra”, ezt formálja, alakítja, az erejében bízva (42.). Értesülünk a tíz éve író költő problémájáról, aggodalmáról és félelméről, amelyet az ismétlés jelent. Összegezést végez, hogy az elkövetkezőkben ne ismétljen. Bevallja továbbá, hogy ifjúkorában Cendrars Blaise francia íróhoz és költőhöz hasonló alkotó szeretett volna lenni, mi viszont tudjuk, hogy mindent megtett sajátos hangú, szabad verseinek megformálásáért, és mint Blaise a polgári rend ellen tiltakozik, Tolnai is a formáságokat veti el, a formátlanságot dicsőítette. Majd a költészet bonyolultságát taglalja, megállapítja, hogy a költészet éppolyan felelősségteljes és bonyolult folyamat, mint az élet, kiegyenlítődik a két fogalom; és joggal, mert néha a költészet látszik bonyolultnak, máskor az élet. Tehát mindkettő változik, mindkettő magában hordja az ellentétességet: az egyszerűséget és bonyolultságot.

„a pokol a költészet
minden más a pokol” (írta már a *Legyek karfiol* c. versében)

Költészetének kedvelt stilisztikai eszköze az ellentét, szívesen állít szembe, választást engedélyezve, egyenlő felekként ábrázolja a kontrasztot, amint azt fentebb idézett versében is láttuk, vagy pl. e kötet 51. versében:

*néha egyszerűbb dolgokat akartam
csinálni mint a költészet
néha összetettebb dolgokat akartam
csinálni mint a költészet.*

A „mintha leírtam volna már ezt” és a határozott emlékezés a már megírtra, az előző kötetekből idézve, egy kibontakozási irányt ad a könyvnek. Összefoglalását az Ó és Új verseknek. A J Új, jelen esetben, az Ó-nak magyarázata, új megközelítésben. A már megírtat kikezdi (28.), önmaga teszi ezt: alkotásának kritikusaként lép föl.

Az őszinteség magával hozza az elbeszélő irodalom műfaját. Az epikus stílushoz tért meg Tolnai. A változás tökéletes, mert annak égisze alatt alkot, amit eddig megtagadott, és tudatos költővé vált, mert számol. A számoló tud számolni, és Tolnai szenvedélyes számoló lett, aki még éjszaka is számol, amint azt 41. verséből megtudjuk: „kiszámoltam/megírtam.”

Összefoglalva az összegezést: értékes kötetet kaptunk.

FRANYÓ ZSUZSANNA

EGY HADJÁRAT TANULSÁGAI

BURÁNY NÁNDOR: *Hadjárat.*

Forum, Újvidék 1975.

Burány Nándor könyve az időszerűség jegyében született. Most van a Rákóczi-évforduló, illetve olyan témát vet fel, amely tájainkon mindig időszerű: az itt élő nemzetek egymás közti viszonya. Ezzel meg is jelöltem írásom két fő irányvonalát: Rákóczi regénybeli alakjának elemzésére, valamint a felvetett, népek közötti kapcsolatok vizsgálatára helyezem a hangsúlyt méltatásomban.

Szerzőnk dicséretére váljék, hogy Rákóczi alakjának megjelenítésekor teljes mértékben lemondott a róla szóló régebbi művekben fellelhető mítoszteremtésről. A legújabb történelmekutatás igyekszik való képet nyújtani Rákócziról, az államféfiről, hadvezérről, és nem utolsósorban a magánemberről. Az a benyomásom, hogy ezeket a legfrissebb ismerete-

ket Burány szerencsésen összegezte ebben a művében. Valahogy úgy van talán, hogy a történelmi igazság kimondása a művészi ábrázolás kárára történik, de ez nem jelenti azt, hogy a *Hadjárat* tulajdonképpen a történelem irodalmi illusztrációja. Rákóczit hadvezérként ábrázolja, államférfiúi szerepe a háttérbe szorul. Szemtanúi lehetünk azoknak a nagy erőfeszítéseknek, amelyeket a fejedelem annak érdekében tett, hogy egy nagy átütőerejű hadsereget teremtsen, amely a korabeli hadászati feladatokat meg tudta volna oldani. A regény sorai utalnak arra, milyen nehéz feladatot jelentett ez, hiszen az akkori magyar katonaság a portyázó hadviselést kedvelte, a háborúskodás más formáit egyszerűen elfogadhatatlannak tartotta. Rákóczi képtelen volt megterem-